

ІНСТИТУТ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

**СЕЛЯНАМ ПРО
СВІТОВУ ОРГАНІЗАЦІЮ ТОРГІВЛІ:
ЗАПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ**

Київ 2004

Автори: виконавці Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні Міністерства Великобританії у справах міжнародного розвитку:
Осташко Т.О., к.е.н., ГО "Інститут сільського розвитку", м. Київ,
Черниш О.М., ГО "Центр розвитку сільського господарства та правової підтримки", м. Київ,
Мельник Є.Б., ГО "Центр розвитку та правової підтримки села", м.Одеса,
Дзюба М.О., к.е.н., ГО "Донецький аграрний розвиток",
Курило А.С., ГО "Слобідський селянський розвиток", м. Луганськ

Брошура видана за фінансової підтримки Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні Міністерства Великобританії у справах міжнародного розвитку.

Передрук без офіційного дозволу Інституту сільського розвитку заборонено.

Осташко Т., Черниш О., Мельник Є., Дзюба М., Курило А. Селянам про Світову організацію торгівлі: запитання та відповіді. К.: Інститут сільського розвитку, 2004. 52 с.

Це видання є спробою подати читачам у доступній формі інформацію щодо СОТ і довести необхідність вступу України до цієї організації на основі повного неупередженого аналізу переваг і ризиків, які очікують сільське господарство і сільське населення України. Автори брошури виходили з розуміння того, що для завоювання довіри читача компетенції авторів у питаннях вступу до СОТ недостатньо. Для цього необхідно, по-перше, не уникати складних, гострих запитань і, по-друге, запропонувати конкретні шляхи зниження ризиків і реалізації переваг від членства у СОТ для сільського населення.

Брошура призначена для селян, які цікавляться проблемами вступу України до СОТ.

Консультант: Варченко Т.І., заступник начальника департаменту міжнародної інтеграції, інвестиційної політики та розвитку аграрного бізнесу, начальник управління інтеграції в ЄС, міжнародні організації та торговельної політики Міністерства аграрної політики України.

Відповідальні за випуск: Світлана Прокопенко, Олег Хомин.

Щира подяка за допомогу в підготовці цього видання: Тетяні Варченко, Світлані Прокопенко, Роману Корінцю, Олександрові Цепку, Наталії Левчук, Христині Шварц.

Для безкоштовного розповсюдження.

© Інститут сільського розвитку, 2004

ЗМІСТ

Чому постала необхідність вступу України до СОТ?	4
Загальні поняття й історія СОТ	7
Процес приєднання України до СОТ: разом із Росією, чи окремо?	11
Загальні переваги і ризики від членства у СОТ: досвід інших країн.....	16
Угода про сільське господарство	23
Переваги і ризики від вступу до СОТ для сільського господарства і сільського населення України.....	30
Приклади моделей "зеленої скриньки", що створені й поширювані Програмою підвищення рівня життя сільського населення в Україні	35

ЧОМУ ПОСТАЛА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ

Чим викликаний інтерес громадськості до вступу України у СОТ?

Питання вступу до Світової організації торгівлі (СОТ) почали цікавити і навіть хвилювати політиків, ділових людей і громадськість України зовсім недавно. Хоча Україна подала заяву на вступ до СОТ ще у листопаді 1993 р., інтерес до дослідження економічних і соціальних наслідків цього кроку для України виник зовсім недавно. Такий інтерес був викликаний, з одного боку, тим, що переговорний процес прискорився, а вступ до СОТ набув реальної перспективи. З іншого боку, економічні й соціальні наслідки вступу України до СОТ не були належним чином досліджені.

Зауважимо, що у населення існують стійкі негативні очікування від вступу до СОТ.

Чому переважають негативні очікування від вступу до СОТ?

По-перше, головною причиною негативних очікувань є попередній сумний досвід торгівельної лібералізації на початку перехідного періоду в Україні. Населення пам'ятає ситуацію, коли внаслідок лібералізації зовнішньої торгівлі внутрішній ринок України був відкритим для відносно дешевих неякісних імпортованих товарів, на той час як власне виробництво опинилося у занепаді й працівники втратили робочі місця. Уряду знадобилося декілька років, щоб перейти до політики захисту внутрішнього ринку. В результаті зараз на

внутрішньому агропродовольчому ринку близько 95% складає продукція національного виробника.

По-друге, лібералізація світової торгівлі, яку здійснює СОТ, є проявом більш широкого процесу глобалізації, а ставлення до глобалізації у суспільстві далеко не завжди позитивне.

СОТ – складова економічної глобалізації. Що таке глобалізація?

В останнє десятиріччя 20-го і на початку 21-го сторіччя "глобалізація" стала найбільш модним еволюційним напрямом розвитку сучасного світу. Існує навіть соціологічна концепція, згідно з якою мова йде про людство, яке швидко зростається в єдине ціле.

У світі вже не залишилося ілюзій, що глобалізація, окрім позитивних наслідків, спричиняє розрив між багатими найрозвинутішими країнами, що вже перейшли на стадію постіндустріально-інформаційного розвитку, та рештою людства, яке зазнає експлуатації (головним чином через нееквівалентний обмін) із боку світових лідерів й усе більше від них відстає. Саме у цьому полягає основне протиріччя глобалізації. Серйозною проблемою є нерівномірність розподілу ефектів від економічної глобалізації.

Адже цілком ясно, що найбільші конкурентні переваги від усунення торговельних бар'єрів у світовій торгівлі отримують транснаціональні корпорації й підприємці економічно більш розвинених країн. Цим пояснюється прагнення їхніх урядів до максимальної лібералізації міжнародної торгівлі.

Фактично існують нерівні можливості доступу до зарубіжних ринків товарів та послуг, хоча формально декларуються рівні можливості. Великі транснаціональні компанії, насамперед, використовують переваги, які надає СОТ, завдяки своєму значно вищому потенціалу на зовнішніх ринках, більшим можливостям інформаційного впливу на споживачів, широкому використанню практики недопущення небажаних учасників на найбільш динамічні ринки. Для цього, до речі, широко використовуються механізми СОТ – різного роду стандарти, технічні правила, санітарні й фітосанітарні норми, антидемпінгові механізми. Звідси випливає очевидний висновок: країнам, що не є членами СОТ, дуже важко захищати своїх експортерів на зовнішніх ринках.

Чи варто Україні вступати до СОТ?

Все це не означає, що для України існує альтернатива приєднанню до СОТ. Україна вже втратила частину позицій через зволікання із вступом. Правила цієї організації не завжди сприятливі для нових членів, особливо, що стосується сільського господарства і особливо для країн, які ще не подолали кризи і депресії своїх агропродовольчих секторів. Для останніх існує ймовірність збільшення і без того значної різниці у рівнях державної

підтримки внутрішнього ринку між новими і старими членами СОТ.

Крім того, є зовнішні чинники, що зумовлюють необхідність якнайшвидшого набуття Україною членства в СОТ. По-перше, в межах СОТ відбувається новий раунд багатосторонніх переговорів, започаткований Міністерською конференцією СОТ у м. Доха (Катар), головною метою якого є створення світової торговельної системи, яка б відповідала інтересам усіх без винятку країн – членів організації. Ці багатосторонні переговори визначатимуть умови світової торгівлі на десятиліття вперед, тому важливо, щоб інтереси України також були враховані. Іншим ключовим моментом є розширення ЄС, яке почалося з 2004 р. і буде впливати на обсяги торгівлі України з тими країнами, що набули і набуватимуть членства в ЄС, а також намагання України прискорити процес інтеграції до європейського співтовариства. Вступ до СОТ уможливить лібералізацію режиму торгівлі між Україною та ЄС.

Усе викладене доводить, що нині Україна не має ані політичної, ані економічної альтернативи завершенню процесу вступу до СОТ. За умов, коли всі основні торговельні партнери є членами СОТ, Україна може опинитися у торговельно-економічній ізоляції, що призведе до катастрофічних наслідків.

Чи вступили до СОТ інші постсоціалістичні країни?

Станом на серпень 2004 р. повноправними учасниками СОТ є 147 держав. Відзначимо, що для всіх країн з перехідною економікою членство у СОТ стало першим кроком інтеграції у світові ринки і приєднання до міжнародної спільноти. Шість колишніх соціалістичних країн підписали угоди ГАТТ до 1994 р.: Польща (1967), Румунія (1971), Угорщина (1973), Чеська республіка (1993), Словаччина (1993) і Словенія (1994). Одинадцять інших країн приєдналися вже до СОТ (за порядком вступу – Болгарія (1996), Монголія (1997), Киргизстан (1998), Латвія (1999), Естонія (1999), Грузія (2000), Албанія (2000), Хорватія (2000), Литва (2001), Молдова (2001), Вірменія (2003). Продовжують вести переговори Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Росія, Україна.

Отже, ще один аргумент на користь вступу України до СОТ – запобігання торговельно-економічній ізоляції України від держав Центральної та Західної Європи, Східної Європи та Балтії.

ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ Й ІСТОРІЯ СОТ

Світова організація торгівлі (СОТ) розпочала свою діяльність 1 січня 1995 р. Головним завданням цієї впливової міжнародної економічної організації є лібералізація світової торгівлі. Із правової точки зору система СОТ – це своєрідний багатосторонній контракт (пакет угод), норми і правила якого регулюють приблизно 97% усієї світової торгівлі товарами й послугами. СОТ стала спадкоємицею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка була чинною з 1947 р.

Чим відрізняється СОТ від її попередниці ГАТТ?

СОТ покликана регулювати торговельно-політичні відносини учасників Організації на підставі пакета Угод Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів (1986 – 1994 рр.). Ці документи є правовим підґрунтям сучасної міжнародної торгівлі.

СОТ багато в чому функціонує подібно до ГАТТ, але водночас контролює ширший спектр торговельних угод (включно із торгівлею послугами і питаннями торговельних аспектів прав інтелектуальної власності) і має значно більші повноваження завдяки вдосконаленим процедурам прийняття рішень і виконання їх членами організації. Невід'ємною складовою СОТ є унікальний механізм врегулювання торговельних спорів.

Хто керує СОТ?

Вищим органом СОТ є Конференція міністрів, що об'єднує представників усіх учасників організації. Сесії конференції відбуваються не рідше, ніж раз у два роки, на них обговорюють і приймають рішення щодо принципових питань. Між сесіями Конференцій міністрів у міру потреби (8 – 10 разів на рік) з метою розв'язання поточних і процедурних питань скликається Генеральна Рада. Вона складається з представників усіх учасників організації і є виконавчим органом.

Конференція міністрів (або Генеральна рада) призначає Генерального директора СОТ. Із 1999 р. до вересня 2002 р. ним був Майк Мур, экс-прем'єр-міністр Нової Зеландії. Однак термін повноважень Гендиректора було скорочено до трьох років і з вересня 2002 р. цю посаду обіймає Супачай Панічпакді, який був віце-прем'єром Таїланду.

Адміністративним органом організації є Секретаріат СОТ у Женеві (Швейцарія), у структурних підрозділах якого працюють 600 осіб. Робочі мови СОТ – англійська, французька та іспанська.

Загальний бюджет СОТ на 2004 р. складає 161 млн. 776 тис. 500 швейцарських франків, що дорівнює приблизно 127 млн. 512 тис. дол. США. Більшу частину свого бюджету СОТ формує за рахунок внесків країн-учасниць.

Який внесок буде платити Україна в бюджет СОТ, коли стане членом цієї організації?

Внесок кожної країни визначається в залежності від її частки у світовій торгівлі. Розрахунки виконуються на основі трьох останніх років. Наприклад, 2004 р. Польща сплатила у бюджет СОТ 886 тис. дол. США, Киргизстан і Грузія – по 20 тис. дол., Молдова – 15 тис. дол. Порівняно із вигодами, які отримують експортери цих країн, їхні внески не є обтяжливими для державних бюджетів. Щоб оцінити хоча б приблизно майбутні щорічні внески України, можна подивитися на внески країн, що мають приблизно таку саму частку в світовій торгівлі. Наприклад, 2002 р. частка України у світовій торгівлі склала 0,3%, такий самий показник мала Чилі, яка сплачує щорічні внески близько 400 тис. дол.

Яким є склад секретаріату СОТ? Як представлені там різні країни?

У штаті Секретаріату представлені 60 національностей, серед яких найбільше французів (155 осіб), англійців (80 осіб) та іспанців (41 особа). Нагадаємо, що робочими мовами СОТ є французька, англійська й іспанська. Переважно це економісти, юристи й спеціалісти з міжнародної торгівлі. Решту складають обслуговуючий персонал, фінансисти, спеціалісти з інформаційних технологій, перекладачі. Половину складу Секретаріату складають жінки.

Яким чином приймаються рішення у СОТ?

У СОТ практикується ухвалення рішень на засадах консенсусу, хоча правилами передбачене голосування. Тлумачення положень угод щодо товарів, послуг, прав інтелектуальної власності, звільнення від певних зобов'язань передбачає 3/4 голосів. Виправлення, що не стосуються прав і зобов'язань учасників, а також прийняття нових членів вимагають 2/3 голосів (на практиці, як правило, це консенсус).

Якими принципами та правилами керується ГАТТ/СОТ?

- торгівля без дискримінації, тобто взаємне надання режиму найбільшого сприяння у торгівлі й взаємне надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження;
- регулювання торгівлі переважно тарифними методами;
- відмова від кількісних та інших обмежень;
- прозорість торговельної політики;
- врегулювання торговельних спорів шляхом консультацій, переговорів тощо.

Деяких пояснень потребують терміни "режим найбільшого сприяння", "національний режим", "тарифні методи регулювання торгівлі", "кількісні обмеження" і "прозорість" торговельної політики.

Що означає "режим найбільшого сприяння"?

Країни-члени ГАТТ/СОТ установили, що їхні взаємні торговельні відносини мають здійснюватися відповідно до "режиму найбільшого сприяння", тобто: якщо одна країна надає іншій країні будь-яку перевагу в торгівлі товарами, ця перевага має автоматично поширюватися на торгівлю товарами з усіма іншими країнами, стосовно яких діє зазначений режим.

Що таке "принцип національного режиму"?

Принцип національного режиму має виключити дискримінацію іноземних виробників у межах державного регулювання національної економіки. При цьому передбачається, що товарам іноземного походження надаватиметься той самий режим, що й національним стосовно внутрішніх податків і зборів, а також національних законів, розпоряджень і правил, що регулюють зовнішню торгівлю.

Що таке "тарифне регулювання зовнішньої торгівлі"?

Тарифне регулювання зовнішньої торгівлі передбачає застосування мита – державного грошового податку, що стягується з товарів, майна і цінностей, які провозяться через кордон країни. Відповідно, при ввезенні товару в країну стягується ввізне мито (імпортне мито), а при вивезенні –

вивізне мито (експортне мито), а якщо товари перетинають національну територію транзитом – транзитне мито.

Мита об'єднуються у митному тарифі, що є встановленим на законодавчому рівні з відом митних ставок у залежності від виду товару, що пропускається через кордон в обох напрямках. В термінології СОТ часто зустрічається термін "мито у адвалерному начисленні", що означає, що мито стягується у відсотках до митної вартості товару.

Країни-члени СОТ вирішили сприяти розвитку міжнародної торгівлі шляхом взаємного зниження мита і намагання не підвищувати його надалі. Умова про заборону підвищення мита в односторонньому порядку вилася у принцип "пов'язаності".

Що таке кількісні обмеження?

Кількісні обмеження у зовнішній торгівлі – це обмеження у вигляді встановлення граничних обсягів експорту або імпорту товарів: квоти, ліцензії тощо. Кількісні обмеження використовуються для захисту власних виробників. Імпортна квота – це кількісний показник, що розраховується як відношення обсягу імпорту у натуральному або у грошовому виразі за даний період до обсягу внутрішнього споживання в країні. Для товарів, на які встановлені квоти, імпортери повинні отримати в урядових установах ліцензії на ввезення. Квоти, зокрема, використовуються в Україні для кількісного обмеження ввезення цукру-сирцю з тростини.

Що означає "прозорість торговельної політики"?

Країни домовилися забезпечити гласність у регулюванні зовнішньої торгівлі. Це означає, що всі відповідні національні заходи мають здійснюватися на підставі законів, постанов, розпоряджень, що публікуються, і до них слід забезпечити відкритий доступ усім урядам і безпосереднім учасникам зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, як впливає з основних принципів СОТ, головним напрямом діяльності СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі.

ПРОЦЕС ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО СОТ: РАЗОМ ІЗ РОСІЄЮ, ЧИ ОКРЕМО

Як відбувається і як довго триває процес приєднання країн до СОТ?

Процедура приєднання до Світової організації торгівлі була вироблена впродовж півстолітнього існування ГАТТ/СОТ. Вона багатопланова і складається з кількох етапів. Як показує досвід країн – здобувачів, цей процес у середньому триває 5-7 років. Нагадаємо, що Україна подала заявку на вступ у СОТ 1993 р., отже, процес приєднання до СОТ затягся для нашої країни на понад десятирічний період.

На першому етапі в межах спеціальних Робочих груп на багатосторонньому рівні відбувається детальний розгляд економічного механізму й торговельно-політичного режиму країни, що приєднується, на предмет відповідності нормам і правилам СОТ. Після цього розпочинаються консультації й переговори стосовно умов членства країни-здобувача в цій організації. Консультації й переговори, як правило, відбуваються на двосторонньому рівні з усіма зацікавленими країнами-членами Робочих груп.

Якими є умови вступу до СОТ?

Вступаючи до СОТ, країна бере на себе зобов'язання, не вимагаючи взаємності, із зниження митних тарифів. Це є її внеском у процес торговельної лібералізації.

Вважається, що процес вступу до СОТ значною мірою визначається неписаними правилами, що беруть витоки з попередніх прецедентів. Такі неписані правила, стосуються, зокрема, і статусу країн-кандидатів. Загалом, СОТ не має визначення "розвинутих" країн і "тих, що розвиваються". Статус членів визначається тим, чи застосовуються до них заходи "спеціального і диференційованого режиму". Країна сама може презентувати себе у СОТ як країна, що розвивається, проте інші країни можуть ставити під сумнів це визначення. Отже, умови вступу до СОТ залежать від обраної стратегії вступу і вміння вести переговори. Для країн, що розвиваються, значно пом'якшені вимоги СОТ щодо захисту внутрішнього ринку. Якщо розвинені країни беруть на себе зобов'язання протягом 6 років скоротити на 36% середні ставки ввізного мита, то країни, що розвиваються, – на 24% і протягом 10 років.

Однією із головних умов приєднання нових країн до СОТ є приведення їхнього національного законодавства і практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності у відповідність до положень пакета угод Уругвайського раунду.

Виконання цієї умови означатиме початок поступової заміни практики довільного встановлення і застосування державою правил економічної поведінки на практику впровадження і дотримання правил, визнаних на багатосторонній міжнародній основі. Цей крок може стати вирішальним у процесі становлення цивілізованого ринкового господарства в нашій країні, прискорення інтеграції України у світові та європейські економічні й політичні структури.

Про що домовляються країни на засіданнях робочих груп?

Насамперед переговори стосуються "комерційно важливих" поступок, які країна, що приєднується, буде готова надати членам СОТ щодо доступу на її внутрішній ринок товарів і послуг.

Зі свого боку, країна, що приєднується, як правило, набуває права, які мають інші члени СОТ, що практично означатиме припинення дискримінації її на зовнішніх ринках.

Які гарантії дотримання досягнутих домовленостей?

У разі протиправних дій з боку будь-якого члена організації, кожна країна зможе звертатися із відповідною скаргою до Органу з врегулювання суперечностей, рішення якого є обов'язковими для безумовного виконання на національному рівні кожним учасником СОТ.

Коли країна остаточно стає членом СОТ?

На завершальному етапі приєднання відбувається ратифікація національним законодавчим органом країни-здобувача всього пакета документів, узгодженого в межах Робочої Групи і затвердженого Генеральною Радою СОТ. Отже, остаточне рішення щодо вступу до СОТ (ратифікації відповідних документів) прийматиме Верховна Рада України. Після цього зазначені зобов'язання стають частиною документів СОТ і національного законодавства, а сама країна-кандидат набуває статус члена СОТ.

На якому етапі приєднання до СОТ знаходиться зараз Україна?

Зараз Україна знаходиться на етапі проведення двох і багатосторонніх переговорів із країнами-членами Робочої групи з приєднання України до СОТ. Саме на цьому етапі представники країн-претендентів піддаються найбільшому тиску з боку членів СОТ, що намагаються домогтися від них якнайбільших поступок щодо лібералізації ринків.

Коли відбудеться приєднання України до СОТ?

5 вересня 2001 р. Президент України видав Указ "Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової організації торгівлі" №797/2001. Згідно з Указом, процес вступу України до СОТ мав завершитися протягом 2001-2002 рр. Проте у терміни, визначенні в Указі, приєднання до СОТ не відбулося. Пізніше Міністерство економіки та у справах європейської інтеграції України передбачало, що наша держава вже 2003 р. вступить до СОТ, а Президент України поставив завдання вступити до СОТ не пізніше 2004 р. Тепер строки вступу до СОТ знову віддалилися за оцінками Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України, вступ України до СОТ можливо відбудеться у кінці 2004 р., або на початку 2005 р.

Проте політичні чинники можуть ускладнити процес і віддалити строки приєднання України до СОТ. Створення ЄЄП передбачає гармонізацію митно-тарифної політики України з іншими країнами Співдружності. Це ще більше віддалить Україну від вступу до СОТ, адже йдеться про гармонізацію з Росією, Казахстаном, Білоруссю ставок імпорного мита, за якими Україна вже підписала двосторонні Угоди з країнами-членами Робочої групи по вступу до СОТ.

Як оцінюють експерти ймовірність вступу України до СОТ?

Щоб мати більш-менш вірогідні оцінки строків вступу України до СОТ, можна звернутися до думки експертів, обізнаних як із ходом переговорів, так і з розвитком політичної ситуації в Україні.

Експертне опитування за темою "Наслідки для локальних і регіональ-

них ринків праці вступу України до СОТ" було проведене "Центром соціальних експертиз" у вересні – жовтні 2003 р. на замовлення Державного центру зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України¹. Експертами були: голови (заступники) обласних державних адміністрацій у всіх регіонах України; міські голови (заступники) найбільших міст у всіх регіонах України; керівники центральних і галузевих профспілок України; керівники спілок роботодавців різних галузей; керівники найбільших підприємств у різних галузях; депутати Верховної Ради України; керівники міністерств і держкомітетів; керівники провідних аналітичних центрів; керівники науково-дослідних інститутів загалом 70 осіб. Але навіть серед експертів лише третина знає умови вступу до СОТ досконально або достатньо. Це переконливо свідчить про недостатню поінформованість українських фахівців щодо умов вступу України до СОТ, незважаючи на актуальність і гостроту цієї проблеми. Проте експерти володіють знанням політичної ситуації в країні настільки, щоб визначити свою думку щодо строків приєднання до СОТ. Узагальнення їхньої думки представлено на рис. 1.

Отже, найбільш імовірними роками вступу України до СОТ за період до 2006 р. експерти вважають 2005-ий і 2006-ий рр. з імовірністю 0,60 та 0,65 відповідно.

Рис. 1

* Індекс імовірності є розрахованим показником, ґрунтованим на оцінках респондентами ймовірності вступу України до СОТ. Індекс змінюється у межах від 0 до 1, де 0 – нульовий рівень імовірності, 1 – найвищий рівень імовірності.

¹ Саєнко Ю.І., Денисенко В.М., Мімандусова Г.І., Галицький В.М., Осташко Т.О. Соціальні та економічні наслідки вступу України у СОТ: експертні оцінки / Відп. ред. Ю. Привалов. Львів, Українські технології, 2004. с.68-142.

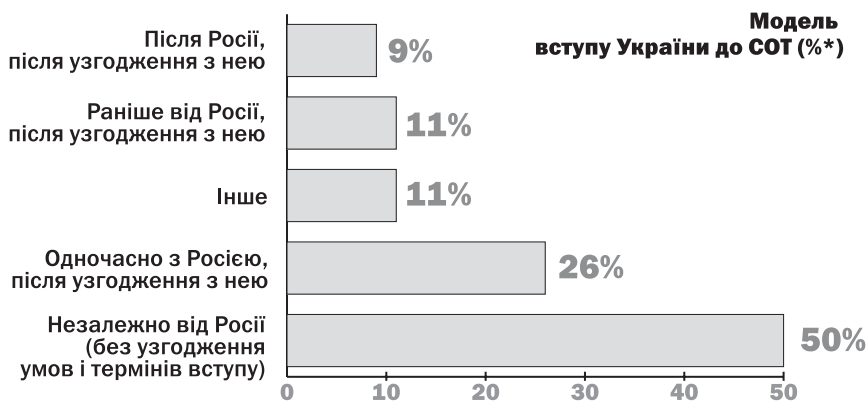
Чи вступить Україна до СОТ раніше за Росію?

Очевидно, що на строк вступу до СОТ вплине політичне рішення, а саме, чи буде Україна переглядати вже досягнуті з іншими країнами-членами робочої групи домовленості щодо рівня захисту свого внутрішнього ринку, узгодивши ці показники з Росією. Йдеться, власне, про варіант вступу: або раніше за Росію, або після неї, або синхронно із нею. Справа у тому, що Росія є головним торговельним партнером України і дуже послідовно й прагматично проводить політику захисту російських виробників, незважаючи на декларування дружніх відносин з Україною. Можливий вступ Росії до СОТ раніше за Україну дасть додаткові ефективні важелі російській стороні, по-перше, для економічного тиску на Україну за різними торговельними позиціями; по-друге, для політичного тиску з огляду на існуючі проблеми між Україною і Росією. Крім того, плани створення єдиного економічного простору передбачають гармонізацію митних тарифів з Росією, Казахстаном і Білоруссю, що не узгоджується із вже досягнутими домовленостями з країнами-членами робочої групи.

Якщо знову звернутися до думки експертів, то половина з них переконана, що Україна вступить до СОТ автономно від Росії (див. рис. 2). Чверть експертів (26%) вважають, що наш вступ до СОТ станеться в консолідованій парі з Росією. Ще менше, а саме 11%, вважають, що ми випередимо Росію, але тільки якщо вона нам це дозволить. Ще 9% експертів упевнені, що Росія не "пустить" нас до СОТ поперед себе й дозволить це зробити тільки після неї.

Загалом понад 3/4 експертів проти того, щоб Україна вступала до СОТ після Росії.

Рис.2

* Сума відсотків перевищує 100, бо респонденти мали можливість обрати кілька варіантів відповіді.

ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВІД ЧЛЕНСТВА У СОТ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН

Які загальні переваги отримують країни після вступу до СОТ?

Загальні переваги від членства у СОТ можна підсумовувати у такий спосіб:

- створення сприятливіших умов доступу на світові ринки товарів і послуг на засадах передбачуваності й стабільності розвитку торговельних відносин із країнами-членами СОТ;
- доступ до механізму СОТ стосовно врегулювання суперечностей, що забезпечує захист національних інтересів і подолання дискримінації;
- можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торговельно-економічних інтересів шляхом ефективної участі у виробленні нових правил міжнародної торгівлі.

Чи зможе Україна реалізувати ці переваги?

Від чого це залежить?

Очевидними наслідками приєднання України до СОТ стануть, з одного боку, полегшення доступу іноземних товарів на внутрішній ринок України,

а з другого – доступ українських товарів на внутрішні ринки інших країн. Така ситуація створює ризики для національних товаровиробників втратити частину внутрішнього ринку. Яким чином буде складатися ситуація на внутрішньому ринку, залежить від конкурентоспроможності національних виробників.

Яким чином можна оцінити конкурентоспроможність національних товаровиробників?

Оцінка конкурентоспроможності національної економіки в контексті вступу до СОТ стосується, насамперед, можливостей національних виробників конкурувати на внутрішньому і зовнішніх ринках із виробниками інших країн, отже, найбільш об'єктивними у цьому аспекті є порівняльні оцінки української економіки у рейтингах міжнародних організацій. Наприклад, найважливішими компонентами рейтингів конкурентоспроможності, що готуються щорічно Світовим економічним форумом (World Economic Forum WEF), є якість підприємницького середовища і конкурентоспроможність фірм.

На жаль, у міжнародних рейтингах Україну традиційно відносять до країн із підвищеною політичною й економічною нестабільністю, несприятливим інвестиційним кліматом і надзвичайно високими ризиками господарської діяльності. У рейтингу конкурентоспроможності WEF Україні за підсумками 2003 р. було відведено 71-ше місце із 95 країн, охоплених дослідженням.

Чи покращуються позиції України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності?

2003 р. Україна за рейтингом конкурентоспроможності WEF обійшла Румунію, Болгарію і Сербію, хоча перемістилася в рейтингу вниз із 69-го на 71-ше місце (за рахунок розширення списку країн, охоплених дослідженням) (табл. 1).

Чи має Україна перспективи зростання рівня конкурентоспроможності економіки?

Згідно з дослідженнями WEF, в Україні й досі відсутні перспективи для зростання рівня конкурентоспроможності. Ця організація розраховує ще один показник – потенціал зростання конкурентоспроможності й публікує рейтинг зростання конкурентоспроможності країн світу (див. табл.1.). 2003 р. Україні в цьому рейтингу належало 84-те місце серед 102 країн, останнє серед країн Європи, хоча експерти WEF у своєму звіті відзначили певні ознаки макроекономічної стабільності, що вплинуло і на підвищення рейтингу кредитоспроможності. Попереднього

2002 р. Україна посідала у рейтингу зростання конкурентоспроможності 77-ме місце з 80 країн, між Гондурасом і Болівією і випереджала лише Болівію, Зімбабве і Гаїті.

Привертає увагу стрімке зростання рейтингу конкурентоспроможності Естонії. Ця країна вступила до СOT 1999 р., але із самого початку перехідного періоду виділялася серед інших країн з перехідною економікою

Таблиця 1.

Порівняльні позиції конкурентоспроможності України згідно з оцінками Світового економічного форуму (серед лідерів, країн з перехідною економікою і аутсайдерів)

Досліджувані країни	Рейтинг конкурентоспроможності (місце)			Рейтинг зростання конкурентоспроможності (місце)		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
Фінляндія	1	2	1	1	2	1
США	2	1	2	2	1	2
Швеція	6	6	3	9	3	3
Данія	8	8	4	14	4	4
Німеччина	4	4	5	17	14	13
Велика Британія	7	3	6	12	11	15
Швейцарія	5	5	7	15	6	7
Естонія	28	30	28	29	26	22
Латвія	41	45	29	47	44	37
Словенія	32	27	30	31	28	31
Чеська Республіка	34	34	35	37	40	39
Угорщина	27	28	38	28	29	33
Литва	50	40	40	43	36	40
Словацька Республіка	40	42	43	40	49	43
Китай	43	38	46	39	33	44
Польща	42	46	47	41	51	45
Росія	56	58	65	63	64	70
Україна	59	69	71	69	77	84
Румунія	61	67	73	56	66	75
Болгарія	68	68	74	59	62	64
Зімбабве	65	70	75	75	79	97
Сербія			76			77
Нігерія	66	71	77	74	71	87
Венесуела	67	72	80	62	68	82
Гондурас	74	78	89	70	76	94
Болівія	75	79	92	67	78	85
Гаїті		80	94		80	102

Джерело інформації: The Global Competitiveness Report 2002 – 2003: <http://www.weforum.org>
The Global Competitiveness Report 2003-2004: <http://www.weforum.org>

відкритістю внутрішнього ринку і майже повною відмовою від підтримки своїх сільськогосподарських виробників. Зараз Естонія має найбільший потенціал зростання конкурентоспроможності серед країн із перехідною економікою.

Які чинники впливають на економічне зростання? За рахунок чого можна підвищити конкурентоспроможність економіки України?

Згідно із методикою Світового економічного форуму, змінні, що визначають економічне зростання в середньостроковій і довгостроковій перспективі, розподілені на три категорії: технологічні, інституційні та макроекономічні. Окремого пояснення для читача вимагають інституційні чинники. Вони відображають незалежність судової системи, захист прав власності, прозорість державних контрактів, вплив організованої злочинності на бізнес. Враховуючи покращання макроекономічної ситуації в Україні останнім часом, саме інституційні та технологічні чинники визначають низький потенціал зростання конкурентоспроможності національних виробників.

Чи вплине позитивно членство у СОТ на конкурентоспроможність національних виробників?

Можна припустити, що так, адже конкурентоспроможність країни залежить від якості інституціонального середовища, а приведення законодавства у відповідність до норм і правил СОТ позитивно вплине на інституціональне середовище.

Це стосується державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності, системи стандартизації, митної справи, законодавства у сфері інтелектуальної власності тощо. Зокрема, прямий вплив на зниження корупованості і, відповідно, підвищення потенціалу конкурентоспроможності матиме забезпечення прозорості експортно-імпорتنих операцій, відповідно до правил СОТ. Вважається, що членство у СОТ поліпшує інвестиційний клімат у країні й, отже, умови для іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції, зі свого боку, є важливим джерелом нових технологій, а введення нових технологій сприятиме зростанню конкурентоспроможності національних виробників.

Проте цей вплив дасть позитивні результати не одразу. У найближчі роки після вступу в СОТ можна очікувати зниження конкурентоспроможності національних виробників. Ця оцінка підтверджується результатами опитування експертів. 69% експертів вважають, що основним негативним економічним наслідком від вступу України до СОТ стане зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Яким чином можна передбачити позитивні й негативні наслідки від вступу у СОТ?

Найбільш переконливо виглядають докази, перевірені практикою. Для України цікавим є досвід інших країн з перехідною економікою, що стали членами СОТ. Хоча треба зробити застереження, що повністю покладатися на цей досвід не можна через різну економічну і політичну ситуацію в країнах і через різні умови вступу у СОТ. Але загальний напрямок змін під впливом членства у СОТ оцінити можливо, якщо вивчити і порівняти досвід інших країн.

Чи стало небезпечним для власних виробників відкриття внутрішніх ринків країн з перехідною економікою під впливом СОТ?

Багато країн лібералізували свої внутрішні ринки незалежно від вимог СОТ, в результаті зобов'язання перед СОТ навіть менш "ліберальні", ніж фактичний рівень відкритості ринків. Насамперед, це стосується країн, що вступили у СОТ після 1995 р. Виключення становлять країни, що були членами ГАТТ – Польща (з 1967 р.), Угорщина (з 1973 р.), Чеська республіка

Таблиця 2.
Прямі іноземні інвестиції у країнах з перехідною економікою

Країна	Приплив прямих іноземних інвестицій, млн. дол.				
	1998	1999	2000	2001	2002
Чехія	3700	6310	4984	5639	9319
Угорщина	2037	1977	1646	2440	854
Словенія	216	107	136	503	1865
Польща	6365	7270	9341	5713	4119
Болгарія	537	819	1002	813	479
Румунія	2031	1041	1025	1157	1106
Словаччина	684	390	1925	1579	4012
Естонія	581	305	387	542	307
Литва	926	486	379	446	732
Латвія	357	347	410	164	396
Російська Федерація	2761	3309	2714	2469	2421
Україна	743	496	595	792	693
Грузія	265	82	131	110	146
Молдова	76	38	129	156	111
Центральна та Східна Європа	22479	25145	26373	25015	28709
Киргизстан	109	44	-2	5	-12
Вірменія	221	122	104	70	100

Джерело інформації: UNCTAD, World Investment Report 2003: FDI Policies for Development: National and International Perspectives. Annexes: http://www.unctad.org/en/docs/wir2003annexes_en.pdf

(з 1993 р.). Проте і в них фактичний рівень захисту внутрішнього ринку досить низький. Болгарія і Румунія ж спромоглися в ході переговорів "зв'язати" ставки ввізного мита на досить високому рівні.

Виявляється, що членство у СОТ сприяло лібералізації ринків країн з перехідною економікою, але не відіграло в цьому процесі визначальної ролі. Торгівельні режими встановлювалися в ході переговорів про набуття членства у ЄС, регіональних договорів про вільну торгівлю, митних угод. Лише у вимогах щодо технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів умови СОТ були більш жорсткими. Справа у тому, що СОТ активно стимулює зміну національних технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів таким чином, щоб вони відповідали міжнародним стандартам. Норми, засновані на міжнародних стандартах, вважаються необхідними для охорони життя і здоров'я людей, тварин і рослин. Одразу виникає запитання про вартість впровадження технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів СОТ.

Наскільки дорогим було впровадження технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів?

Впровадження Угод про санітарні й фітосанітарні заходи і технічні стандарти пов'язане з витратами на відповідне устаткування, законодавче запровадження відповідних норм, навчання персоналу. Як показує аналіз досвіду країн з перехідною економікою, ці витрати є досить значними. Багато країн впроваджують їх за рахунок кредитів Світового банку, але це збільшує зовнішній борг країн з перехідною економікою. Більшість країн мають проблеми з впровадженням санітарних і фітосанітарних заходів і технічних стандартів саме через нестачу бюджетних коштів.

Чи сприяло членство у СОТ залученню іноземних інвестицій?

Відповідь така сама, як у випадку лібералізації внутрішніх ринків: членство у СОТ стало хоча і важливим, проте не єдиним і не визначальним чинником залучення прямих іноземних інвестицій у країни з перехідною економікою.

Серед країн з перехідною економікою лідерами за обсягами залучення іноземних інвестицій є Польща, Чеська республіка і Словаччина, куди спрямовувався 61% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в країни з перехідною економікою 2002 р. (див. табл. 2). Дані таблиці 2 показують, що не існує прямої залежності між набуттям членства у СОТ і зростанням обсягів прямих іноземних інвестицій. В Естонії і Латвії після набуття членства у СОТ 1999 р. обсяги прямих іноземних інвестицій суттєво не змінилися, а у Киргизстані різко зменшилися. Литва набула членства у СОТ 2001 р., проте обсяги інвестицій в цю країну протягом 2001-2002 рр., хоча і зростали, але не досягли рівня 1998 р. Щорічний приплив іноземних

інвестицій в Грузію від часу вступу до СОТ 2000 р. також не перевищив рівня 1998 р. В Молдові, яка стала членом СОТ 2001 р., приплив прямих іноземних інвестицій наступного 2002 р. зменшився порівняно з 2000 роком (табл. 2).

Прямі іноземні інвестиції залучаються в економіку країн Центральної та Східної Європи завдяки кваліфікованій і дешевій робочій силі і зростаючій орієнтації на європейські ринки. 2002 р. прямі іноземні інвестиції в регіоні зросли на 15%. Участь у СОТ країн регіону розглядається потенційними інвесторами як важливий елемент відкритої, прозорої і стабільної політики.

Отже, набуття членства у СОТ може стати тільки одним із чинників залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Чинниками, що стримують інвесторів, є нестабільність законодавства в країні, надмірний податковий тиск, низька дисципліна виконання контрактів, недоліки у роботі судової системи й інші чинники, що формують інвестиційний клімат у державі.

Таким чином, як показує аналіз досвіду країн з перехідною економікою, підстав для прогнозування катастрофічних наслідків від членства у СОТ для внутрішнього ринку України немає, проте і переваги не настільки очевидні. Реалізація потенційних переваг від членства у СОТ залежить від багатьох політичних і економічних чинників.

УГОДА ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Чи не найбільші застереження викликають наслідки вступу до СОТ для сільського господарства. Чому?

Сільськогосподарський сектор у найменшій мірі пристосований до вільної торгівлі. Історія розвитку сільського господарства в індустріальну епоху – це історія його державної неринкової підтримки. Сільськогосподарські ринки розвинутих країн захищалися таким чином: держава захищала власних виробників від іноземних конкурентів за допомогою високих імпорتنих тарифів і кількісних обмежень імпорту, а потім субсидувала просування своєї продукції на іноземні ринки (надавала експортні субсидії).

У чому суть Угоди СОТ про сільське господарство?

У результаті Уругвайського раунду була укладена Угода про сільське господарство, яка стосується: (1) доступу на ринок сільськогосподарської продукції; (2) захисних заходів; (3) експортних субсидій; (4) внутрішніх програм підтримки.

Яким чином регулюється доступ на ринок сільгосппродукції?

Раніше країни з метою захисту власних виробників обмежували імпорт сільськогосподарської продукції шляхом активного застосування

кількісних обмежень (квот, вибіркової ліцензії на ввіз тощо). Згідно з Угодою ці засоби захисту повинні бути перераховані у тарифні еквіваленти на базі доволі складних розрахунків. Потім ці ставки імпорту мита мають поступово знижуватися (протягом 6 років для розвинутих країн і протягом 9 років для країн, що розвиваються).

Що таке захисні заходи?

Країна-член СОР може використати спеціальні захисні заходи, тобто ввести додаткове захисне мито на імпорту сільгосппродукції, якщо обсяги імпорту або ціна імпортованої продукції загрожують внутрішньому ринку. Критичний обсяг імпорту розраховується не довільно, а у відповідності з Угодою, а додаткове мито, що вводиться таким чином, може стягуватися у розмірі, що не перевищує третину звичайного мита.

Як регулюються експортні субсидії?

Експортні субсидії стали об'єктом суворого регулювання з боку СОР. Країни-члени СОР взяли на себе зобов'язання заморозити їхній чинний рівень, а потім скоротити протягом певного періоду часу. В Україні цей засіб просування вітчизняної сільгосппродукції на зовнішні ринки не використовувався, отже, Україна при вступі до СОР відмовиться надалі від субсидування свого експорту.

Як зміняться внутрішні програми підтримки сільського господарства?

Всі заходи внутрішньої державної підтримки сільського господарства класифікуються СОР у відповідності з головним критерієм – чи "викривляють" вони виробництво і торгівлю, тобто чи впливають вони на обсяги виробництва і ціни таким чином, що це приводить до неефективного використання ресурсів.

Всі заходи державної підтримки умовно розкладені по трьох різнокольорових скриньках: "зеленій", "жовтій" (або "бурштиновій") і "блакитній".

Які заходи належать до "зеленої скриньки" СОР?

Група заходів так званої "зеленої скриньки" охоплює заходи державної підтримки сільського господарства, що не спричиняють неефективний розподіл ресурсів в аграрній сфері. Ці заходи не спрямовані на підтримку цін виробників.

Державні витрати в межах "зеленої скриньки" можуть здійснюватися у таких напрямках:

- наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування;

- ветеринарні й фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування;
- сприяння збуту сільгосппродукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації;
- вдосконалення інфраструктури (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд) за виключенням операційних витрат на її утримання;
- утримання стратегічних продовольчих запасів, внутрішня продовольча допомога;
- забезпечення гарантованого доходу сільгоспвиробникам, удосконалення землекористування тощо;
- підтримка доходів виробників, не пов'язана з видом і обсягом виробництва (наприклад, виплати просто на основі статусу землевласника або виробника);
- сприяння структурній перебудові сільськогосподарського виробництва (наприклад, виплати по програмам переміщення виробництва з аграрного сектора в неаграрний);
- охорона навколишнього середовища;
- програми регіонального розвитку (наприклад, виплати по програмам регіональної допомоги у депресивних регіонах).

Чи обмежує СОТ фінансування заходів "зеленої скриньки"?

Держава має право фінансувати заходи "зеленої скриньки" у будь-якому необхідному обсязі в залежності від можливостей свого бюджету.

До заходів "зеленої скриньки" належать також субсидії, обсяг яких складає менше, ніж 5% від вартості продукції (незалежно від того, чи вони орієнтовані на конкретний продукт, чи на все сільськогосподарське виробництво).

Як фінансуються заходи "зеленої скриньки" в Україні?

В Україні частка заходів "зеленої скриньки" склала 19,3% у структурі фактичних видатків бюджету 2003 р. і 25,2% у структурі передбачених видатків державного бюджету 2004 р. У структурі самої "зеленої скриньки" заходи, спрямовані на розвиток сільської місцевості, складають мізерну частку – 3,42% на розвиток соціальної інфраструктури у сільській місцевості 2003 р. (1,14% заплановано на 2004 р.). Зовсім не виділяються кошти на розвиток ринкової інфраструктури на селі. І це при тому, що по-перше, третина населення України проживає у сільській місцевості і, по-друге, 67% валової продукції сільського господарства виробляється господарствами населення (за даними 2003 р.).

Чи обмежується субсидування заходів "блакитної скриньки"?

Заходи "блакитної скриньки" спрямовані на обмеження перевиробництва (що актуально для розвинутих країн), і відносно них також немає обмежень фінансування з бюджету.

Які заходи належать до "жовтої скриньки" СОТ?

Заходи внутрішньої підтримки, що справляють викривлюючий вплив на торгівлю і виробництво, класифікуються як заходи "жовтої скриньки":

- дотації на продукцію тваринництва і рослинництва;
- дотації на племінне тваринництво;
- дотації на елітне насінництво;
- дотації на комбікорми;
- компенсація частини витрат на міңдобрива і засоби захисту рослин;
- компенсації частини витрат на енергоресурси;
- цінова підтримка: компенсація різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію;
- надання виробнику товарів та послуг за цінами, нижчими за ринкові;
- закупівля у виробника товарів (послуг) за цінами, що перевищують ринкові;
- пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету, списання боргів;
- пільги на транспортування сільгосппродукції;
- витрати лізингового фонду та деякі інші.

Чи обмежує СОТ фінансування заходів "жовтої скриньки"?

Стосовно заходів "жовтої скриньки" держава повинна взяти зобов'язання зі скорочення бюджетного фінансування.

Сукупний вимір підтримки (СВП) – щорічна сума всіх видів державної підтримки, на які поширюються зобов'язання зі скорочення. Протягом 6-річного перехідного періоду СВП треба скоротити на 20% (для розвинутих країн). Країна-учасниця СОТ має право не скорочувати витрати "жовтої скриньки", якщо зобов'язується забезпечити підтримку в розмірі не більше 5% від вартості валової продукції сільського господарства (для розвинутих країн) і 10% для тих, що розвиваються.

Як фінансуються заходи "жовтої скриньки" в Україні?

Максимально дозволені розміри державної підтримки сільського господарства заходами з "жовтої скриньки" є одним із найбільш дискусійних питань при вступі України до СОТ. Майже всі заходи державної підтримки українського сільського господарства, завдяки яким галузь розвивалася протягом останніх трьох років (зокрема, введення з 2000 р. часткової компен-

сації сільгоспвиробникам за рахунок держбюджету облікової ставки за користування кредитами; доплати з держбюджету за здачу продукції відповідної якості; списання господарствам державних боргів) належать саме до "жовтої скриньки", тобто найімовірніше, будуть підлягати певному скороченню.

Такі суворі вимоги СОТ спрямовані, насамперед, проти країн з розвинутою ринковою економікою, можливості яких щодо підтримки власних виробників значно ширші. Україна ж (з політичних міркувань) при вступі до СОТ прагне отримати статус саме країни з розвинутою ринковою економікою.

Які основні проблеми щодо сільського господарства має Україна в переговорному процесі?

Основні проблеми виникають з розрахунками таблиць внутрішньої підтримки сільського господарства, із встановленням тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини і з гармонізацією стандартів в галузі АПК до норм і вимог СОТ.

Як вирішується проблема тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини?

Міністерство аграрної політики України на виконання вимог країн-членів СОТ розробило проект Закону України "Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини", яким передбачено, починаючи з моменту набуття членства України у СОТ, ввезення 260 тис. тонн сирцю щорічно з ставкою мита в межах квоти 2%.

У чому полягає сутність проблем з гармонізації українських стандартів із стандартами СОТ?

Основна проблема полягає у високій вартості переходу на нові стандарти. Для перегляду і розробки нових стандартів на заміну тих, що діяли в

Таблиця 3.

Зміна рівня показника сукупного виміру підтримки (СВП) в окремих постсоціалістичних країнах-членах СОТ

Члени СОТ	Рівень СВП					
	1996		1997		1998	
	% до попереднього року	% фактичного до дозволеного	% до попереднього року	% фактичного до дозволеного	% до попереднього року	% фактичного до дозволеного
Чеська Республіка	141,4%	10,3%	64,7%	6,9%	96,1%	6,9%
Польща	89,0%	5,8%	130,4%	7,9%	101,7%	8,3%
Словацька Республіка	98,2%	59,0%	118,7%	72,7%	93,0%	70,2%
Словенія	100,0%	97,2%	100,0%	100,0%	94,3%	98,5%

Розраховано за даними Секретаріату СОТ

СРСР, необхідно приблизно 11,5 млн. грн. 2003 р. для цього було виділено 1,2 млн. грн., а 2004-го – майже 5,7 млн. грн. У Державному бюджеті України на 2005 р., як вважають спеціалісти, на це необхідно передбачити 6 млн. грн.

Зараз в Україні ці роботи спрямовані на підтримку експорту сільськогосподарської продукції. Розширення експорту сільськогосподарської продукції стримується відсутністю в Україні акредитованих відповідно до міжнародних стандартів хлібних інспекцій, ветеринарних лабораторій, лабораторій з сертифікації харчових продуктів. Гроші потрібні на придбання відповідного обладнання, підготовку та перепідготовку фахівців, а також – на сплату щорічних внесків за підтвердження сертифікату. Фахівці Мін-агрополітики підрахували, що для технічного оснащення та акредитації тільки 20 ветеринарних лабораторій та хлібних інспекцій потрібно близько 85 млн. грн.

Які позиції відстоює українська делегація стосовно рівня підтримки сільського господарства?

На сьогодні Україна визначила заходи підтримки сільського господарства України, які згідно з угодами СОТ не підлягають скороченню, у сумі 350 млн. дол. США. Україна також визначила обсяг сукупного виміру підтримки (щорічної суми всіх видів державної підтримки, на які поширюються зобов'язання зі скорочення) у сумі 1,36 млрд. дол. США. Ця підтримка має бути скорочена на 13% протягом 10 наступних років після вступу України до СОТ.

Отже, на яких умовах відбудеться приєднання України до СОТ, залежить від результатів переговорів, що тривають. Поки ці умови не визначені, важко точно спрогнозувати можливі наслідки їхнього виконання для українського сільського господарства. Багато залежить від того, як вдало українська сторона зможе "виторгувати" ті чи інші поступки з боку СОТ. Залишається покладатися на факт, що в інших країнах з перехідною економікою процес приєднання до СОТ відбувся відносно безболісно для сільськогосподарських виробників і агропродовольчих ринків.

Як змінилася підтримка сільського господарства у країнах з перехідною економікою під впливом СОТ?

Як показує досвід країн Центральної та Східної Європи, рівень підтримки сільського господарства визначається не стільки їхніми зобов'язаннями по скороченню сукупного виміру підтримки (СВП), скільки можливостями бюджету (табл. 3).

Як видно з таблиці, показник дозволеного рівня підтримки сільського господарства Чехії і Польщі встановлено на такому високому рівні, що

рівень фактичної сукупної підтримки не перевищує 11% дозволеного. Найбільш "напруженим" є виконання домовленостей щодо зниження рівня сукупної підтримки сільського господарства для Словенії. Але Словенія, як відомо, за рівнем ВВП на душу населення є найближчою до країн ЄС серед колишніх постсоціалістичних країн, тож має більші можливості підтримки власних сільгоспвиробників. І частка останніх у структурі зайнятого населення Словенії є незначною. Словенія має власну специфіку щодо сільського господарства – сільське господарство Словенії ведеться переважно в гірських регіонах і має незначні обсяги виробництва (на невеликих фермах переважно виробляється продукція тваринництва).

У результаті виконання вимог СОТ у сільському господарстві країн із перехідною економікою відбувалася поступова зміна структури внутрішньої підтримки галузі у бік зростання частки заходів "зеленої скриньки". Зокрема, у Чехії, Польщі, Словенії частка заходів "зеленої скриньки" вже переважає у структурі підтримки сільського господарства і сільської місцевості (табл. 4).

Таблиця 4.

Зміна частки заходів "зеленої скриньки" в окремих постсоціалістичних країнах-членах СОТ, 1995-1998 р., % від загальної суми внутрішньої підтримки

Члени СОТ	Вартість заходів "зеленої скриньки", % у вартості внутрішньої підтримки сільського господарства			
	1995	1996	1997	1998
Чеська Республіка	75,3%	76,0%	78,5%	86,2%
Польща	63,2%	70,8%	74,4%	73,8%
Словацька Республіка	0,4%	0,6%	1,4%	4,7%
Словенія	48,1%	50,8%	57,9%	60,8%

Розраховано за даними Секретаріату СОТ

ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВІД ВСТУПУ ДО СОТ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПО- ДАРСТВА І СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Чи будуть позитивні наслідки для сільського господарства від вступу України до СОТ?

Характерною особливістю переваг, які отримають аграрний сектор і агропродовольчі ринки України, є їхня довготермінова перспектива. До довготермінових переваг слід віднести більшу відкритість ринків країн-членів СОТ. Так, економісти прогнозують зростання і стабілізацію світових цін майже на всі сільськогосподарські товари в результаті виконання вимог СОТ щодо поступового зменшення захисту внутрішніх ринків і зниження рівня експортних субсидій. Ці тенденції будуть вигідними для країн – експортерів із обмеженими фінансовими можливостями субсидування експорту, до яких належить і Україна. Таким чином, можна припустити, що завдяки більшій відкритості ринків країн-членів СОТ для експортерів української сільгосппродукції в перспективі відкриються нові можливості на світових ринках.

Щоправда, й український ринок сільгосппродукції стане більш відкритим перед імпортом. Але ті країни, в яких експорт сільськогосподарської продукції переважає над імпортом, будуть у більш вигіршній ситуації від упровадження правил СОТ.

Чи полегшить членство у СОТ роботу українських експортерів на світових ринках?

Важливий аспект, пов'язаний із членством у СОТ – це впровадження санітарних і фітосанітарних заходів. Періодичні фітосанітарні скандали суттєво ускладнюють роботу українських експортерів сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках. Найбільшого резонансу набули скандали в Канаді та Франції 2003 р., коли заборонили вивантаження української фуражної пшениці, внаслідок чого виникло упереджене ставлення до українського зерна і на інших ринках збуту. Були випадки виявлення забруднень антибіотиками сухого молока, що призначалося на експорт в ЄС. Переважна частина сировини для цієї партії поступала на молокозаводи від дрібних товаровиробників. Деякого полегшення у цьому плані для українських експортерів можна очікувати після вступу до СОТ.

З іншого боку, Угода щодо застосування санітарних і фітосанітарних норм СОТ створює найбільшу кількість прецедентів для міжнародних суперечок. Ідеться про заходи, що самі по собі не можуть вважатися неправомірними, однак у разі їхнього упередженого застосування можуть виявитися нетарифними бар'єрами в зовнішній торгівлі. Незважаючи на те, що метою Угоди є недопущення застосування санітарних або фітосанітарних норм як засобу дискримінації між торговельними партнерами, ці заходи зумовлюють невинуватану дискримінацію.

Члени СОТ визнають санітарні й фітосанітарні норми інших членів як еквівалентні (навіть якщо вони відрізняються від власних) у тому разі, якщо експортер демонструє імпортеріві, що його заходи досягають належного рівня санітарного або фітосанітарного захисту. На запит будь-якого члена СОТ повинні проводитися консультації з метою досягнення двосторонніх і багатосторонніх угод з визнання еквівалентності конкретних санітарних і фітосанітарних норм. Отже, українські експортери сільгосппродукції отримують інструмент проти упередженого застосування санітарних і фітосанітарних норм.

Які вигоди від вступу до СОТ отримають українські селяни?

Поступово, як і в інших постсоціалістичних країнах Європи, відбуватиметься зміщення акцентів бюджетної підтримки сільського господарства з підтримки сільськогосподарських підприємств у бік підтримки розвитку сільської місцевості. Ідеться про перевагу заходів "зеленої скриньки" СОТ над заходами "жовтої скриньки". Це означає, що держава буде активно підтримувати розвиток інфраструктури у сільській місцевості (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд), розвиток ринкової інфраструктури для особистих селянських господарств (сприяння збуту сільгосппродукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації), охорону довкілля, підтримку депресивних територій.

Чи є загрози для сільського господарства від вступу України до СОТ?

Основні вигоди від СОТ приходять у більш віддаленій перспективі порівняно із соціально-економічними втратами, що наступають значно швидше.

Що стосується ризиків від членства у СОТ, то до найбільших із них можна віднести поступове (упродовж 6 років) зменшення рівня захисту внутрішнього агропродовольчого ринку. На початку 1990-х років в Україні вже був досвід стихійного відкриття ринків і відомо, до чого це призвело. Україна стала своєрідним "прохідним двором" для відносно дешевих і неякісних імпорتنих товарів і продуктів.

Якими є загрози для вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції?

Вітчизняні виробники зазнають певних втрат, пов'язаних із адаптацією до нового конкурентного й регулятивного середовища. Час, відведений для підготовки вітчизняних товаровиробників, доволі обмежений. За оптимістичними оцінками в результаті зменшення ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію на 36% протягом шести років після вступу до СОТ національні виробники втратять 7-8% внутрішнього агропродовольчого ринку, за песимістичними – до 30%. Отже, частину внутрішнього продовольчого ринку наші виробники втратять із вступом до СОТ. Щоправда, запобіжним чинником зменшення частки вітчизняних продовольчих товарів на внутрішньому ринку може стати усталеність споживчих уподобань населення. Але не треба забувати, що зниження імпорتنих мит відкриє шлях до внутрішнього ринку, перш за все, відносно дешевшій імпортній продукції. Це, з одного боку, позитивно впливатиме на задоволення попиту населення, але з іншого – негативно позначиться на становищі власного виробника, що, зрештою, може звести нанівець переваги для населення, особливо для сільського.

Прикладом може бути узгодження обсягів тарифної квоти на ввіз тростинного цукру-сирцю, що зачепить інтереси українських сільгоспвиробників. Наслідком збільшення імпорту відносно дешевого цукру-сирцю стане, з одного боку, зниження цін на цукор на внутрішньому ринку, що вигідно споживачам, але водночас завдасть збитків сільгоспвиробникам і приведе до скорочення зайнятості в галузі.

Чи існують загрози для сільського населення?

Як показав досвід постсоціалістичних країн-членів СОТ, найменш конкурентоспроможними на внутрішньому ринку після приєднання до СОТ виявляються виробники молока, яєць, м'яса, овочів і фруктів. В Україні переважна частина овочів та баштанних культур (85,9%), плодів і ягід (85,5%) виробляється в господарствах населення (за даними 2002 р.). 2002 р. господарства

населення виробили 72,9% м'яса, 75,5% молока, 55,9% яєць. Отже, товарні особисті селянські господарства стануть найбільш вразливою групою серед сільськогосподарських товаровиробників після приєднання до СОТ.

Ще раз слід наголосити на можливих соціальних наслідках для сільських мешканців, які становлять майже третину всього населення України. Відповідно і частка населення, зайнятого у сільському господарстві, є незрівнянно більшою, ніж у розвинених країнах. Отже, цілком очевидно, що послаблення позиції національних виробників на внутрішньому агропродовольчому ринку в результаті приєднання України до СОТ зумовить прискорення темпів зростання безробіття у сільській місцевості.

Чи розуміють цю проблему в органах влади?

Про те, що проблему зростання безробіття у сільській місцевості після вступу в СОТ розуміють в органах влади, можна впевнитися за результатами опитування експертів, більшість з яких є представниками владних структур. 65% експертів передбачають зменшення чисельності робочих місць у сільському господарстві після вступу України до СОТ.

Як можна зменшити ризики для сільського господарства і сільського населення?

Зазначені ризики, на перший погляд, мають короткотерміновий характер. Проте, зважаючи на попередній досвід економічних перетворень в Україні, короткотермінові негативні чинники можуть перетворитися на довготермінові, а негативні тенденції – набути системного характеру. З огляду на зазначені ризики важливо, щоб сприяння власним сільськогосподарським виробникам і забезпечення продовольчої безпеки країни лишались пріоритетними напрямками аграрної політики. Завдання полягає у максимальному використанні переваг, що надає членство в СОТ, і мінімізації ризиків вже на етапі переговорно-го процесу.

Розподіл вигод і ризиків від лібералізації торгівельних режимів між учасниками агропродовольчого ринку є нерівномірним. Найбільш вразливим учасником, що отримує мінімум вигод і максимум ризиків, є сільськогосподарський виробник.

Переваги розподіляться на користь підприємств харчової промисловості, що є лідерами за обсягами іноземних інвестицій і багато з яких знаходяться у власності транснаціональних корпорацій, і зернотрейдерів, в десятку найбільших з яких входять транснаціональні компанії. Останні вже давно працюють на зовнішніх ринках, керуючись правилами СОТ.

Зі свого боку, у самому сільському господарстві у найбільш не вигідному становищі опиняться виробники молока, картоплі овочів та фруктів. Зважаючи на те, що переважна частка цих продуктів виробляється в осо-

бистих селянських господарствах, саме сільське населення, що становить третину населення України, постраждає найбільше від лібералізації торговельних режимів на внутрішньому ринку.

Отже, найбільшу ефективність з точки зору пом'якшення негативних наслідків від приєднання до СОТ матимуть заходи, спрямовані на підтримку особистих селянських господарств і розвиток сільської місцевості. У сільській місцевості слід підтримувати формування та розвиток ринкової та соціальної інфраструктури, обслуговуючих кооперативів, дорадчих служб. Ці заходи належать до "зеленої скриньки" СОТ та їхнє фінансування не підлягає скороченню.

Які заходи "зеленої скриньки" вже зараз можна реалізувати у сільській місцевості?

Розвиток ринкової інфраструктури для обслуговування селянських господарств, розвиток соціальної інфраструктури, розвиток дорадництва сприятимуть пом'якшенню негативних наслідків і реалізації переваг від вступу у СОТ для сільського населення. Відповідні моделі створюються, впроваджуються і поширюються в рамках Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні – програми Міністерства Великобританії у справах міжнародного розвитку, яка розпочала свою діяльність у листопаді 2001 р. і реалізується у Київській, Донецькій, Одеській і Луганській областях.

Метою Програми є розробка і поширення механізмів вирішення проблем, пов'язаних з бідністю у сільській місцевості України, забезпечення життєздатності цих механізмів, реалізація через національну політику та відповідне законодавство.

Подолання бідності – це вирішення комплексу проблем села, таких як: безробіття, низька прибутковість особистих селянських господарств, відсутність соціальної інфраструктури, брак інформації про ринки збуту та ціни, недоступність нових технологій та матеріально технічних ресурсів, недостатність юридичної та економічної інформації.

Наведемо приклади моделей, розроблених, впроваджених і поширених в рамках Програми, які належать до "зеленої скриньки" СОТ і у перспективі, як і в інших країнах-членах СОТ, будуть підтримуватися урядом.

ПРИКЛАДИ МОДЕЛЕЙ
"ЗЕЛЕНОЇ СКРИНЬКИ",
ЩО СТВОРЕНІ
Й ПОШИРЮВАНІ
ПРОГРАМОЮ
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Заходи "зеленої скриньки" СОТ: послуги з навчання, в тому числі, навчання загального характеру та підготовка спеціалістів.

Модель 1

ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ТА КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

Основне завдання тренінгового центру – проведення навчання з широкого кола питань стосовно розвитку сільськогосподарської обслуговуючої та кредитної кооперації для представників органів державної влади й місцевого самоврядування, працівників сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кредитних спілок, комунальних підприємств, студентів вищих навчальних закладів тощо. Тренінговий центр проводить навчання з таких питань:

- створення та діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- створення та діяльність кредитних спілок;
- створення та діяльність комунальних підприємств;
- створення та діяльність агроторгових домів;
- бухгалтерський облік, звітність, оподаткування в кредитних спілках і сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах;
- позичкова діяльність кредитних спілок;
- створення та діяльність маркетингових груп.

Тренінговий центр виконує навчальну, просвітницьку та інформаційну функцію та сприяє якнайширшому обміну досвідом.

2003 року модель тренінгового центру розроблена та впроваджена у смт. Макарів Київської області на базі сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу "Макарівський сільський сервісний центр" та кредитної спілки "Господар". З часу створення в тренінговому центрі проведено понад 110 навчальних заходів, у яких взяли участь близько 3,5 тис. чол.

Центр має приміщення, сучасне обладнання та виставкові стенди. Оскільки він створений на базі сільськогосподарського кооперативу та

кредитної спілки, які діють, це дає змогу поєднати теоретичні знання та практичні навички. Для проведення семінарів, тренінгів та інших навчальних заходів запрошуються кваліфіковані викладачі. Крім того, центр є філією кафедри аграрного консалтингу Національного аграрного університету.

Заходи "зеленої скриньки" COT: послуги з розповсюдження інформації та консультативні послуги.

Модель 2

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДОРАДЧА СЛУЖБА

Сільськогосподарська дорадча діяльність є одним з найважливіших інструментів сприяння розвитку ринкових відносин в аграрній сфері, підвищення рівня життя населення та відродження соціальної інфраструктури села шляхом підвищення рівня знань і надання професійних консультацій.

Процес розвитку дорадництва триває в Україні вже декілька років. За цей час було створено низку обласних сільськогосподарських дорадчих служб, які охоплюють, або з часом будуть охоплювати своєю діяльністю цілі області. Досвід цих служб свідчить про вагомий попит на дорадчі послуги, а також про важливу роль, яку вони відіграють у розвитку сільських територій, ринкових відносин в аграрній сфері, підвищенні рівня життя сільського населення та відродженні соціальної інфраструктури села.

Сільськогосподарська дорадча служба надає два види послуг, зокрема, комерційні та соціально спрямовані дорадчі послуги.

Комерційні послуги створюють умови для отримання додаткового прибутку сільськогосподарськими товаровиробниками та сільським населенням. Вони переважно надаються за рахунок замовника. Це можуть бути разові консультації та роботи, а також абонентське обслуговування. Соціально спрямовані дорадчі послуги надаються суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Основними завданнями сільськогосподарської дорадчої діяльності є:

- Підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибутко-

вого господарювання сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення.

- Надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню дорадчих послуг з питань менеджменту, маркетингу, права, екології, застосування сучасних технологій та розвитку соціальної сфери села.

- Надання сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню практичної допомоги в освоєнні методів прибуткового господарювання за умов ринкової економіки.

- Поширення та впровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки й технології.

- Розвиток соціальної сфери села.

Прикладом успішної діяльності сільськогосподарських дорадчих служб може слугувати Київська обласна сільськогосподарська дорадча служба, яка була створена 2002 року. За цей час її спеціалісти надали понад 7,5 тис. консультацій. Постійними клієнтами дорадчої служби є 270 суб'єктів господарювання, у тому числі 55 великих сільськогосподарських підприємств, 36 фермерських господарств і 23 приватних підприємців.

Основні напрями діяльності Київської обласної сільськогосподарської дорадчої служби:

1. Сектор розвитку дорадництва

- Підбір та навчання дорадників.
- Надання практичної, методологічної та інформаційної допомоги районним службам у створенні районних офісів.
- Методичне, правове та кадрове забезпечення діяльності районних служб.
- Навчання сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення.
- Супровід демонстраційної діяльності.
- Надання консультацій з технологічних, економічних та юридичних питань.
- Фінансове оздоровлення та реструктуризація сільськогосподарських підприємств.

2. Сектор розвитку ринкової інфраструктури села

- Організація та проведення навчання з питань кооперації та забезпечення стійкого функціонування кооперативів, кредитних спілок.
- Надання консультацій та методологічної допомоги у створенні:
 - сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
 - кредитних спілок.
- Консультаційний супровід створених структур.
- Розвиток малого та середнього бізнесу в сільській місцевості.

3. Сектор розвитку соціальної інфраструктури села

- Консультації з питань передачі, утримання та розвитку об'єктів соціальної

інфраструктури села.

- Консультації з питань альтернативної зайнятості сільського населення та пошуку альтернативних джерел доходів.
- Навчання для сільського населення.
- Профорієнтація та соціальна адаптація сільських безробітних.
- Участь та супровід втілення державних програм з розвитку сільських територій; програм з підтримки дітей та молоді на селі тощо.
- Надання допомоги у забезпеченні захисту прав та інтересів сільських жителів, вирішення спорів через третейські суди.

4. Інформаційний сектор

- Підготовка та публікація методологічних та навчальних посібників.
- Проведення днів поля, виставок, демонстрацій тощо.
- Створення комп'ютерної бази інформаційної підтримки дорадників.
- Розповсюдження позитивного досвіду роботи Київської обласної дорадчої служби та сільськогосподарських товаровиробників.
- Постійне інформаційне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення.
- Сприяння та інформаційне забезпечення впровадження державної політики в аграрному секторі та розвитку сільських територій.

Заходи "зеленої скриньки" СОТ: ветеринарні і фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування.

Модель 3

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ХУДОБИ

Робота з ідентифікації та реєстрації худоби важлива для великих сільськогосподарських підприємств, селянсько-фермерських господарств і власників особистих селянських господарств. Ця робота пов'язана з вимогами щодо вступу України до СОТ – запровадженням єдиних стандартів якості сільськогосподарської продукції та подальшого її маркування. Система ідентифікації та реєстрації худоби покликана підвищити:

- контроль за якістю молока;
- контроль за якістю м'яса;
- контроль за поголів'ям і здоров'ям худоби;
- запобігання поширенню пріонних інфекцій.

Для ідентифікації та реєстрації худоби потрібно:

1. Заповнити реєстраційну картку господарства або власника худоби.
2. Подати замовлення на проведення ідентифікації і реєстрації тварин.
3. Отримати бирки та прикріпити їх на вуха тварини.
4. Заповнити реєстраційну картку на тварину і подати її до Агентства з ідентифікації та реєстрації тварин.
5. Отримати паспорт худоби із ветеринарною карткою.
6. У разі продажу, купівлі, відправлення тварини на м'ясокомбінат (забійний пункт) чи ветсанзавод, заповнити зворотний бік паспорта та подати реєстраційну картку переміщення тварини.
7. У разі забою (утилізації), загибелі (падежу) зняти з тварини бирки, заповнити зворотний бік паспорта тварини і надіслати паспорт разом з бирками Агентству з ідентифікації та реєстрації тварин.

У майбутньому реалізація молока та забій тварин на м'ясо буде здійснюватися лише за наявності паспорта ідентифікації великої рогатої худоби із ветеринарною карткою. Такий паспорт даватиме можливість безперешкодно реалізовувати продукцію та користуватися державними цільовими програмами (наприклад, отримувати дотації з державного бюджету за здану худобу підвищених вагових кондицій, здане молоко від тварин, що пройшли ідентифікацію та реєстрацію з подальшим її впровадженням).

Заходи "зеленої скриньки" COT: послуги з маркетингу і просування товару на ринок, у тому числі надання інформації про ринок, консультацій та послуг з просування.

Модель 4

ІНФОРМАЦІЙНА МАРКЕТИНГОВА СИСТЕМА

Інформаційна маркетингова система надає інформацію учасникам аграрного ринку щодо ринкової кон'юнктури на регіональних ринках сільськогосподарської продукції і сприяє збільшенню доходів від реалізації продукції дрібних, середніх і крупних сільськогосподарських товаровиробників.

Модель інформаційно-маркетингової системи розроблена в рамках Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні й успішно працює в Одеській області. Завдяки інформації щодо ринкових цін, які склалися на регіональних ринках Одеської області і України, виробник або переробник сільськогосподарської продукції може зробити розумний вибір стосовно місця, де краще реалізувати (чи придбати) продукцію у певний проміжок часу, що сприяє збільшенню його доходів.

Інформація щодо ситуації на регіональних ринках публікується у сільськогосподарському тижневику "Ринкова інформаційна система в сільському господарстві", який містить:

- роздрібні та оптові ціни на сільськогосподарську продукцію, які склалися на ринках України;
- інформаційно-аналітичні матеріали щодо ситуації на регіональних аграрних ринках;
- аналіз стану внутрішнього аграрного ринку України та світових ринків сільськогосподарської продукції.

Збір інформації щодо цін на основні види сільськогосподарській продукції (понад 70 позицій) здійснюється операторами системи щосуботи за певною технологією (ринкові оператори пройшли спеціальне навчання).

Інформація збирається на п'яти роздрібних ринках міста Одеси ("Привіз", "Південний", "Північний", "Новий" та "Черемушки"), а також на оптовому ринку "Привіз" (м. Одеса). Така ж інформація збирається на 10

ринках районних центрів Одеської області (Балта, Білгород-Дністровський, Болград, Велика Михайлівка, Кілія, Овідіополь, Рені, Тарутіно тощо). Крім того, цінова ринкова інформація збирається на 14 ринках обласних центрів України (Миколаїв, Чернівці, Київ, Чернігів, Черкаси, Луцьк, Херсон, Луганськ, Вінниця та деякі інші).

Після цього оператори направляють зібрану інформацію в Одеський офіс Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні (факсом чи електронною поштою). Протягом понеділка зібрана інформація аналізується, переводиться в електронну форму та передається до друку – у вівторок видається друкована версія щотижневика (також можливе більш оперативне розповсюдження інформації в електронному вигляді). Новий випуск ринкового щотижневика розповсюджуються серед передплатників за гроші, а певна частина розповсюджується в пілотних громадах Програми безкоштовно. Наразі тираж щотижневика складає 1000 екземплярів.

Модель 5

МАРКЕТИНГОВІ ГРУПИ З РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА

Створення можливості реалізації надлишків виробленого в особистих селянських господарствах молока дає селянам додаткове джерело поповнення сімейного бюджету. У переважній більшості випадків селяни вимушені самостійно займатися реалізацією молока, що потребує додаткового часу та фінансових витрат, або реалізовувати молоко за ціною, яка нижча за реальну ринкову ціну.

Одним із виходів із цієї ситуації є співпраця з підприємствами, які займаються переробкою молока. Але щоб працювати з переробниками молока, необхідно виконувати певні умови, наприклад, готувати товарну партію молока, чи дотримуватися вимог щодо якості молока.

У такому випадку можливі декілька варіантів. В останні роки сільськогосподарські підприємства скорочують поголів'я великої рогатої худоби і, відповідно, обсяги виробництва, на той час як у приватному сек-

торі виробництво молока зростає. З іншого боку, молокопереробні підприємства зацікавлені в розширенні сировинної бази і створенні можливостей закупівлі сировини в господарствах населення. Молокозаводи, якщо їм гарантовано певні обсяги молока та його якість, встановлюють ємність для приймання та охолодження молока, проводять його аналіз. Потім самостійно забирають та відвозять молоко для подальшої переробки, після чого розраховуються з населенням за попередньо обумовленими цінами.

Можливий і другий варіант. Можна організувати маркетингову групу на базі обладнання сільськогосподарського підприємства. Як показує практика, сільськогосподарські підприємства у зв'язку із скороченням обсягів виробництва молока використовують свої наявні потужності тільки на 10-50%. Тому маркетингова група, що формується із сільських мешканців, збирає молоко та охолоджує його на потужностях сільськогосподарського підприємства, а за це платить декілька копійок з літра (за домовленістю сторін). Це дозволяє сформувати товарну партію молока, і тоді вже молокопереробне підприємство економічно зацікавлене самостійно забирати молоко. Крім того, більші обсяги партії молока дозволяють домовитися про більшу закупівельну ціну, тому що у переробника молока скорочуються транспортні витрати на 1 літр. Після того, як молокопереробне підприємство розраховується за молоко, частина коштів передається особистим селянським господарствам. Правовий механізм такої співпраці розроблено.

Створення пункту заготовки молока також дозволяє вирішувати такі завдання:

- гарантує збут виробленої продукції у населення за заздалегідь обумовленими цінами;
- усуває витрати особистих селянських господарств на доставку молока на окремі ринки збуту;
- створює можливість планового ведення особистих селянських господарств;
- створює сільському населенню гарантоване джерело доходу;
- надає гарантовану сировинну базу для переробної промисловості.

Заходи "зеленої скриньки" СОТ: послуги щодо створення ринкової інфраструктури в сільській місцевості.

Модель 6

КРЕДИТНА СПІЛКА

Сьогодні основними учасниками аграрного ринку є сільськогосподарські підприємства, що утворилися після реформування КСП, фермери та власники особистих селянських господарств. Кожна з цих груп займає своє місце на аграрному ринку, при чому частка ринку кожного з учасників значно коливається залежно від виробництва окремих видів сільгосппродукції. Всім учасникам аграрного ринку необхідні основні засоби та оборотні кошти. Для поповнення та оновлення основних засобів виробництва та збільшення оборотних коштів досить ефективним є залучення кредитних ресурсів. Основною схемою є використання кредитів, які надаються банківськими установами. На жаль, скористатися ними можуть лише великі сільськогосподарські підприємства. Малі фермерські господарства та особисті селянські господарства мають обмежений доступ до таких ресурсів. Зумовлено це малими розмірами цієї групи сільськогосподарських товаровиробників, значними затратами на оцінку та супровід кредиту, незабезпеченістю заставою тощо. Останнім часом використовувалися різні альтернативні фінансові механізми задоволення потреб малих товаровиробників у кредитах, але з практики видно, що найбільш дієвим механізмом є кредитна спілка.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Кредитна спілка (КС) є фінансовою установою.

Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах:

- добровільність вступу та свобода виходу з кредитної спілки, тобто ніхто не може бути примушений вступати до КС;
- рівноправність членів кредитної спілки, коли всі члени КС мають

рівні права, в тому числі у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайового та інших внесків;

- самоврядування, тобто забороняється втручання інших організацій, органів влади в діяльність КС, за винятком випадків, передбачених законодавством;

- гласність, тобто КС зобов'язана забезпечити повне та своєчасне інформування своїх членів з питань власної діяльності, на їхнє прохання ознайомлювати з протоколами загальних зборів і засідань інших органів управління КС, видавати копії документів та витяги з них.

Органами управління кредитної спілки є Спостережна рада, Ревізійний комітет, Правління, Кредитний комітет. Статут та всі принципи рішення щодо діяльності кредитної спілки ухвалюються Загальними Зборами, на яких кожний член кредитної спілки має один голос незалежно від суми внесків і дати вступу до кредитної спілки. Члени кредитної спілки є одночасно її власниками і клієнтами.

Права членів кредитної спілки:

- брати участь в управлінні справами кредитної спілки, обирати та бути обраним до її органів управління;

- одержувати кредити та користуватися іншими послугами кредитної спілки в порядку, затвердженому Статутом;

- одержувати інформацію про діяльність кредитної спілки;

- одержувати дохід на свій пайовий внесок;

- вийти з членів кредитної спілки.

Обов'язки членів кредитної спілки:

- дотримуватися вимог Статуту та інших актів кредитної спілки;

- вплачувати вступні та обов'язкові внески.

Кредитна спілка надає позики тільки своїм членам на умовах і на термін, які з кожним членом кредитної обговорюються у договорі. Як правило, кредитна спілка проводить видачу кредитів таких видів:

1. Споживчі кредити надаються для:

- придбання предметів, які використовуються в особистому господарстві;

- навчання;

- відпочинку;

- лікування;

- весілля;

- ремонту та будівництва житла.

2. Підприємницькі кредити видаються для:

- поповнення обігових коштів для виробництва, переробки, зберігання, торгівлі, надання послуг;

- придбання та ремонту основних засобів.

За даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, на 1 вересня 2004 р. в Україні здійснюють свою діяльність 455 кредитних спілок, що свідчить про необхідність існування таких фінансових установ, зростання довіри населення до них та економічну ефективність їхньої діяльності із підвищення рівня життя та добробуту населення України.

Заходи "зеленої скриньки" СОТ: послуги щодо створення інфраструктури, в тому числі потужностей для водозабезпечення, а також роботи, пов'язані з програмами охорони навколишнього середовища.

Модель 7

ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У багатьох сільських населених пунктах гостро стоїть питання забезпечення населення необхідними послугами: водопостачанням та водовідведенням, вивозом сміття, побутовими та культурними послугами тощо. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є створення комунального підприємства.

У більшості випадків при реформуванні колективних сільськогосподарських підприємств об'єкти соціальної сфери були передані у власність територіальних громад сіл та селищ. Але головна проблема полягає у тому, що в процесі передачі об'єктів соціальної сфери до комунальної власності не була передана необхідна техніка для обслуговування об'єктів соціальної сфери, зокрема, і водопровідної мережі. Тому коли сільська рада створює комунальне підприємство, воно формується майже без матеріальної бази, що, безумовно, позначається на його подальшій роботі та ставить під сумнів життєздатність такого підприємства.

Можливості бюджету сільських та селищних рад з підтримки об'єктів соціальної сфери дуже обмежені, тому що в більшості випадків вони є дотаційними. Тому значну роль в підтримці сільських комунальних

підприємств, які займаються обслуговуванням об'єктів соціальної сфери, повинна відігравати держава. Напрямки державної підтримки можуть бути, наприклад, такими: надання пільгових кредитів, часткове фінансування для придбання техніки вітчизняного виробництва, навчання та підвищення кваліфікації керівників комунальних підприємств, інформаційна підтримка, зокрема, проведення заходів по обміну досвідом, а також вивчення передового технологічного досвіду.

Модель 8**ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ: ОРГАНІЗАЦІЯ ВИВОЗУ СМІТТЯ**

Однією із загальних проблем сільських громад є засмічення територій побутовими відходами. Для ідентифікації і вирішення цієї проблеми спеціалісти Луганського офісу Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні провели у Старобільському районі ряд зустрічей з ініціативними групами та мешканцями сіл.

В результаті були створені кооперативи зі збору та вивезення сміття в Бутівській, Чмирівській та Шультінській сільських радах. У кожному кооперативі працює по 3 чоловіка. У визначений день вони проводять збір та вивезення сміття на сміттєзвалища.

В результаті їхньої роботи у селах підтримується належний санітарний стан присадибних ділянок та вулиць. Села очистились від стихійних сміттєзвалищ. У громадян з'явилось почуття любові до свого села і відповідальності перед сільською громадою, а у дітей та молоді виховується почуття любові до природи, поваги до людей і гордості за своє село.

Заходи "зеленої скриньки" СОТ: допомога на структурну перебудову.

Модель 9

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

В процесі реформування аграрного сектора економіки відбулися істотні зміни в земельно-правових відносинах. На сьогодні для багатьох сільських жителів актуальною є проблема випасу худоби і наявності кормових ресурсів. Земельні ділянки знаходяться у власності, чи у приватній, чи в комунальній чи у державній, і, відповідно, їхнє використання можливе за умови юридично грамотно оформлених відносин. У такій ситуації складно кожному власнику великої рогатої худоби узаконити такі правовідносини. Практично дуже складно (а часом неможливо) виділити в натурі земельні ділянки (пасовища і сінокоси) окремо кожному власнику великої рогатої худоби, з одного боку, і з іншого боку – це досить дорога процедура. Така ситуація найчастіше призводить до виникнення конфліктів між власниками великої рогатої худоби, а також до порушень земельного законодавства. Цю проблему можна вирішити спільно, об'єднанням власників великої рогатої худоби з метою організації спільного випасу худоби, виробництва, заготівлі й доставки кормів, знявши таким чином багато індивідуальних проблем. Таким об'єднанням може стати сільськогосподарський обслуговуючий кооператив з організації і використання громадських пасовищ. Саме сільськогосподарський обслуговуючий кооператив може стати вигідною формою ефективного управління громадськими пасовищами і забезпечення кормовими ресурсами.

Пасовищні сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи надають послуги своїм членам з випасу худоби. Основною метою такого кооперативу є надання послуг з випасу худоби своїм членам за мінімальними цінами. Вартість послуг прямо залежить від їхнього обсягу, на що у свою чергу впливає кількісний склад членів кооперативу. Чим більше членів кооперативу, тим більшого обсягу послуг вони потребують і, отже, тим нижчою є вартість цих послуг. Особливість пасовищних сільсь-

когосподарських обслуговуючих кооперативів полягає у тому, що основним засобом виробництва в них є земля, а точніше – пасовища. Як правило, кооперативи такого типу здійснюють свою діяльність на орендованих пасовищах.

Варіанти сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у плані використання земельних ділянок для забезпечення кормами можуть бути різними в залежності від конкретних умов сільської територіальної громади. При наявності у власності в сільській раді (чи районній державній адміністрації – РДА) земельних ділянок, непридатних для застосування техніки, а придатних для випасу худоби і заготівлі кормів, укладається договір оренди земельної ділянки між сільською радою і кооперативом, що спрощує й здешевлює процедуру в порівнянні з укладанням договорів між сільською радою (чи РДА) та індивідуально з кожною фізичною особою (ефект масштабу). У цьому випадку орган управління кооперативом бере на себе функцію надання послуг членам сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу і третім особам по розподілу сінокосів та пасовищ за групами власників великої рогатої худоби і врегулюванню земельних правовідносин між орендодавцем і орендарем.

При оренді кооперативом земельних ділянок, придатних для організації культурних пасовищ, орган управління підприємством бере на себе функцію надання послуг членам кооперативу і третім особам з організації виробництва кормів, організації контрольованого (не стихійного) випасу худоби і врегулюванню земельних правовідносин між орендодавцем (сільська рада, РДА) і орендарем (сільськогосподарський обслуговуючий кооператив).

Такі варіанти функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дають можливість одержати додатковий дохід власникам великої рогатої худоби, а також забезпечують додаткові надходження в бюджет ради.

Не виключається і варіант укладання договорів оренди земельних ділянок (сінокосів, пасовищ) між сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом і фізичними особами, чи групою фізичних осіб, власниками земельних ділянок. У цьому випадку орендодавці і власники великої рогатої худоби гарантовано одержать додатковий дохід. При такому варіанті взаємовідносин сільський житель одночасно може виступати у ролі члена сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу (орендар), і власника земельної ділянки (орендодавець), і відповідно, одержувати вигоду від послуг кооперативу та від орендної плати за земельну ділянку.

У сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах по ор-

ганізації і ефективному використанні громадських пасовищ можливе застосування будь-якого варіанта виділення земельних ділянок, у тому числі й комбінування різних варіантів.

* * *

Таким чином, ми спробували довести, що приєднання до СОТ стане важливим кроком на шляху інтеграції України у світові економічні структури. У жодному разі не применшуючи масштаби можливих втрат для сільськогосподарських виробників, не можна забувати про можливість "зеленої скриньки" СОТ для підтримки розвитку сільської місцевості в Україні. Сподіваємося, що неупереджений аналіз переваг і ризиків, які очікують сільське господарство України, переконав читача, що переваги від набуття членства у СОТ отримують не лише експортери сільськогосподарської продукції, але і жителі сільської місцевості.

ІНСТИТУТ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Осташко Т.О.
Черниш О.М.
Мельник Є.Б.
Дзюба М.О.
Курило А.С.

**СЕЛЯНАМ ПРО СВІТОВУ ОРГАНІЗАЦІЮ ТОРГІВЛІ:
ЗАПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ**

Відповідальні за випуск:
Світлана Прокопенко, Олег Хомин

Підписано до друку:
Змовлення № ____